

HODNOCENÍ POTENCIÁLU CESTOVNÍHO RUCHU V OBCÍCH ČESKÉ REPUBLIKY

Jan Bína

Tento článek se zabývá vyhodnocením lokalizačních podmínek cestovního ruchu podle území jednotlivých obcí České republiky. Navazuje na úkol, který Ústav územního rozvoje řešil na základě zadání Odboru realizace a rozvoje cestovního ruchu MMR v roce 2001. Vzhledem k tomu, že lokalizační podmínky cestovního ruchu jsou v systému cestovního ruchu ČR primární, byl jejich komplex označen jako potenciál cestovního ruchu.

Pro to, aby se určité území stalo cílem cestovního ruchu, musí vykazovat určité podmínky (předpoklady, faktory). Široká škála těchto podmínek se vyznačuje velmi rozmanitým typovým charakterem a rozmanitostí územního záběru. V základním pohledu lze vyčlenit dvě hlavní skupiny: lokalizační a realizační podmínky.

Lokalizační podmínky cestovního ruchu umožňují umístění a rozvíjení aktivit cestovního ruchu v určitém území na základě charakteristik „nabídky“ tohoto území. Jsou vyjádřeny buď atraktivitou místní přírody a krajiny, nebo místními kulturními hodnotami a pozoruhodnostmi, popř. – a to je případ oblastí nejvýhodnějších pro rozvoj cestovního ruchu – oběma sektory současně.

Realizační podmínky cestovního ruchu umožňují uskutečňovat vlastní nároky účastníků cestovního ruchu. Můžeme je rozdělit na předpoklady dopravní (dostupnost resp. časová dosažitelnost) a materiálně technické, které vyjadřují vybavenost území ubytovacími, stravovacími, sportovními, zábavními a jinými zařízeními. Kapacita těchto zařízení je do jisté míry určující pro množství návštěvníků, kteří mohou dané území využít. Realizační podmínky cestovního ruchu mají ve srovnání s lokalizačními podmínkami nižší primární výpovědní hodnotu, protože vesměs druhotně reflektují diferenciaci podle vhodnosti jednotlivých území pro cestovní ruch, tj. podle lokalizačních podmínek.

Základní metodická konstrukce

Potenciál cestovního ruchu je chápán jako formalizovaný výsledek zhodnocení co možná komplexního okruhu lokalizačních podmínek a předpokladů pro další možný rozvoj cestovního ruchu. Lokalizační podmínky cestovního ruchu vytvářejí složitý multidisciplinární systém. Podmínkou pro zkoumání tohoto systému je jeho zjednodušení a rozčlenění na relativně přirozené segmenty. Za tyto segmenty považujeme jednotlivé, v zásadě homogenní aktivity cestovního ruchu – např. cykloturistika, kulturně poznávací turistika, kongresová turistika apod. Celkový potenciál se tak skládá z dílčích, „odvětvových“ potenciálů, tj. možností, které v území existují pro provozování konkrétních aktivit cestovního ruchu.

Lokalizační podmínky cestovního ruchu se vyskytují ve třech hlavních formách:

a) jako vhodnost krajiny pro určitou aktivitu cestovního ruchu (z logiky věci vyplývá, že jde o takové aktivity, jejichž provádění je v rozhodující míře vázáno na přírodní prostředí); příklady: vhodnost krajiny pro cykloturistiku, pro zimní sporty, pro horolezectví apod.,

b) jako určitá relativně fixní danost, která v obci existuje a je atraktivní pro návštěvníky; příklady: kulturně historické památky a soubory, muzea a skanzeny apod.;

c) jako kulturní, sportovní a jiné akce, které jsou v obcích pořádány a navštěvují je účastníci (diváci) odjinud.

Stupeň rigidnosti a časové neměnnosti lokalizačních podmínek cestovního ruchu klesá od bodu a) k bodu c). Přírodní a krajinné podmínky (a) jsou relativně neměnné. Nepříliš snadno se též vytvářejí v obcích nové „kamenné“ kulturní atraktivity (b) cestovního ruchu (v zásadě to však jde, viz např. dnes relativně časté zřizování skanzenů). Naopak poměrně snadno se dá ovlivnit potenciál cestovního ruchu obce tím, že se zde začnou pořádat různé akce (c) a zajistí se jejich širší publicita.

Na tomto místě je nutno ovšem zdůraznit, že žádný formalizovaný model nemůže postihnout lokalizační podmínky cestovního ruchu obcí v jejich naprosté úplnosti. Některé autentické místní jevy, vztahy a charakteristiky stojí pod možným rozlišovacím prahem hodnocených geografických, krajinně-přírodních, kulturně památkových a jiných územních systémů pro území obcí. Tyto atributy nicméně mohou významně dotvářet obraz vlastních možností a atraktivit, pro něž se daná obec stává cílem návštěv účastníků cestovního ruchu. Nehmotně a neměřitelně nadto působí *genius loci* určitých míst.

Někdy nastává i situace, že realizační podmínky cestovního ruchu jsou důležitější než lokalizační podmínky. V takových případech bývá významně zastoupen lidský faktor, iniciativa vlastních tvůrců a provozovatelů zařízení a produktů s přímou i nepřímou vazbou na cestovní ruch. Z konkrétních příkladů lze namátkou uvést široce navštěvovanou lyžařskou sjezdovku s umělým sněhem ve Velkých Němčicích na Hustopečsku (v teplé nížinné oblasti), budování moderních aquaparků ve městech (které může zásadně modifikovat charakteristiky vhodnosti krajiny pro rekreaci u vody), populární westernové městečko Šiklův mlýn u Zvole apod. Iniciativa tu dokázala překonat určité lokalizační handicap: v prvním případě klimatické, ve druhém případě zvyk lidí rekreovat se u vody jen v přírodě a konečně ve třetím případě tradici umísťovat atraktivní zábavní zařízení jen do větších měst a jejich blízkého okolí.

Systém cestovního ruchu a struktura potenciálu cestovního ruchu

V různých pracích věnujících se cestovnímu ruchu je používáno různé názvosloví, vnitřní strukturování i vnější začleňování aktivit (složek, druhů, forem) cestovního ruchu. V naší práci jsme přijali koncepci dvou základních okruhů (subsystémů) v rámci systému cestovního ruchu: přírodního a kulturního. Přírodní sub-

systém zahrnuje složky cestovního ruchu založené na aktivní turistice, rekreaci, poznávání přírody nebo takové, které přírodu využívají jako prostředí pro specializované sportovní činnosti. Kulturní subsystém zahrnuje složky cestovního ruchu vyjádřené cestami za kulturním poznáním či za zábavnými i jinými akcemi. Zvláštní postavení na hranici obou subsystémů zaujímá lázeňství. Protože v něm však převažuje lidská kultivační nadstavba nad přírodním základem (vývěry léčivých minerálních vod), řadíme s lázeňstvím spojenou složku cestovního ruchu do kulturního subsystému cestovního ruchu.¹⁾

př. Státních památkových ústavů v regionech aj.) a tematická odborná i jiná literatura.

O spolupráci v získávání informací byly požádány též okresní úřady formou dotazníku. V dotazníku byly zjišťovány zejména údaje o pořádaných kulturních a jiných akcích. Ani zde nebylo možné požadovat nějaké přesnější údaje (mj. i proto, že okresní úřady se nově cestovním ruchem nezabývají). Vycházeli jsme však z toho, že pracovníci okresních úřadů svůj okres velmi dobře znají a z tohoto hlediska je nevyhnutelná míra jejich subjektivity přijatelná.

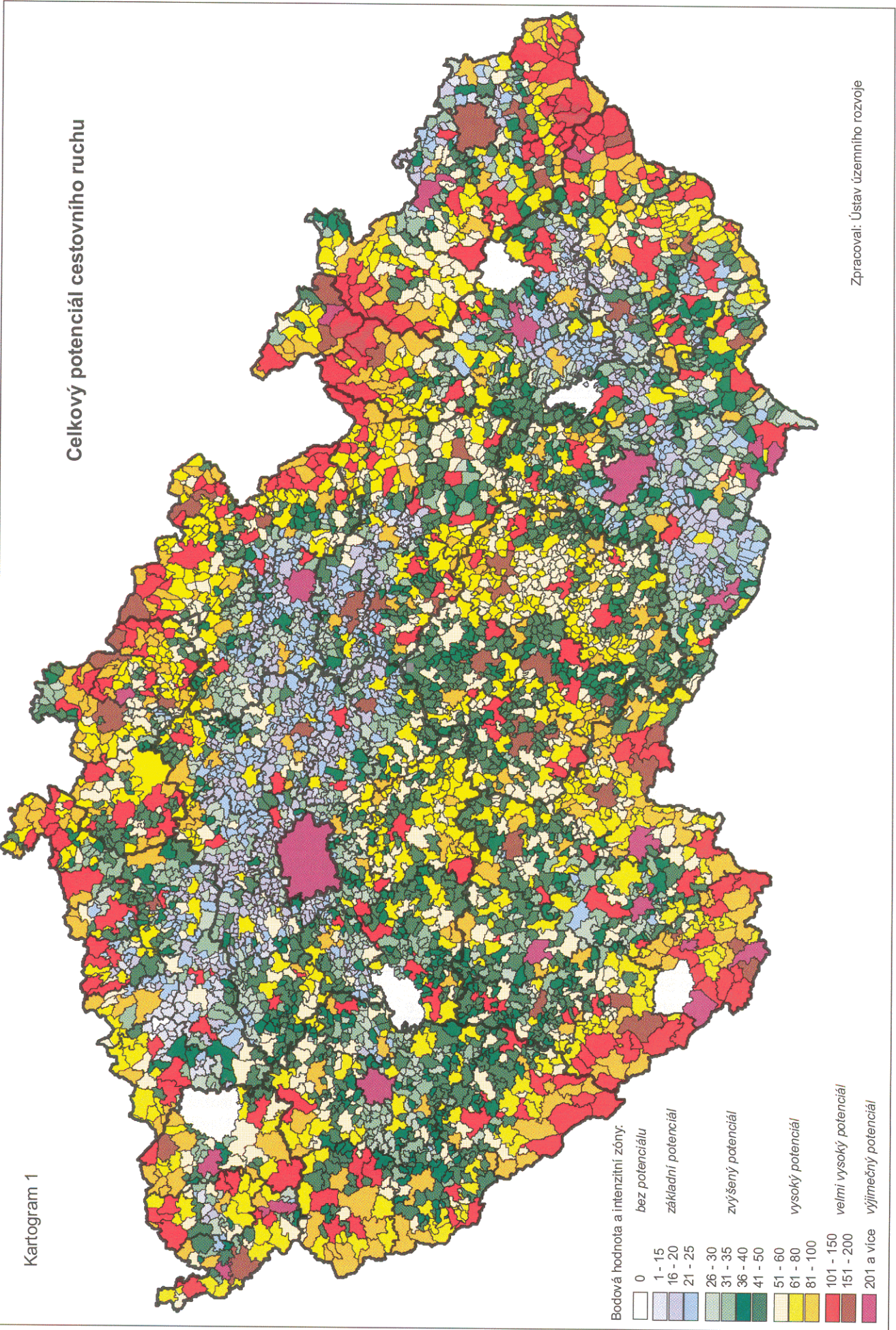
Složka potenciálu cestovního ruchu	Počet bodů pro kladný stupeň lokalizačních podmínek		
	1	2	3
Přírodní pozoruhodnosti	10	20	45
Vhodnost krajiny pro pěší a horskou turistiku	5	10	15
Vhodnost krajiny pro cykloturistiku	10	15	20
Vhodnost krajiny pro sjezdové zimní sporty	7	15	30
Vhodnost krajiny pro lyžařskou turistiku	3	7	10
Vhodnost krajiny pro rekreaci u vody	10	20	40
Vhodnost krajiny pro rekreaci typu lesy / hory	7	13	20
Vhodnost krajiny pro venkovskou turistiku	3	7	10
Vhodnost krajiny pro vodní turistiku	3	7	15
Vhodnost krajiny pro horolezectví			2
Vhodnost krajiny pro závěsné létání			2
Vhodnost krajiny pro sportovní myslivost			2
Vhodnost krajiny pro sportovní rybolov			2
Vhodnost krajiny pro pozorování vodních ptáků			1
Kulturně historické památky a soubory	10	25	50
Skanzeny a muzea	5	15	35
Lázeňská funkce	5	15	35
Kongresy a konference	2	10	20
Kulturní akce	10	20	40
Sportovní akce	2	7	20
Církevní akce	2	4	10
Veletřhy a tematické trhy	5	20	40
Místní produkty	5	10	25
Příhraniční specifika	2	5	10

Informační zdroje a práce s daty

Obecným úskalím formalizovaných modelů územních systémů bývá nesystematický sběr výchozích dat, zaviněný zpravidla ovšem velmi omezenými informačními zdroji. (S tím kontrastuje následně exaktní zpracování, jemuž jsou sebrána data podrobně.) U kvantitativně neměřitelných údajů je problémem rovněž významová klasifikace informace o jevech, která by se měla co nejvíce oprostit od subjektivity. V oboru cestovního ruchu je situace o to nepříznivější, že využitelných statistických a jiných jednoznačně (nebo alespoň relativně jednoznačně) hodnotících údajů je naprostý nedostatek. Proto všude tam, kde to bylo možné, byly využívány odborné podklady specializovaných institucí (na-

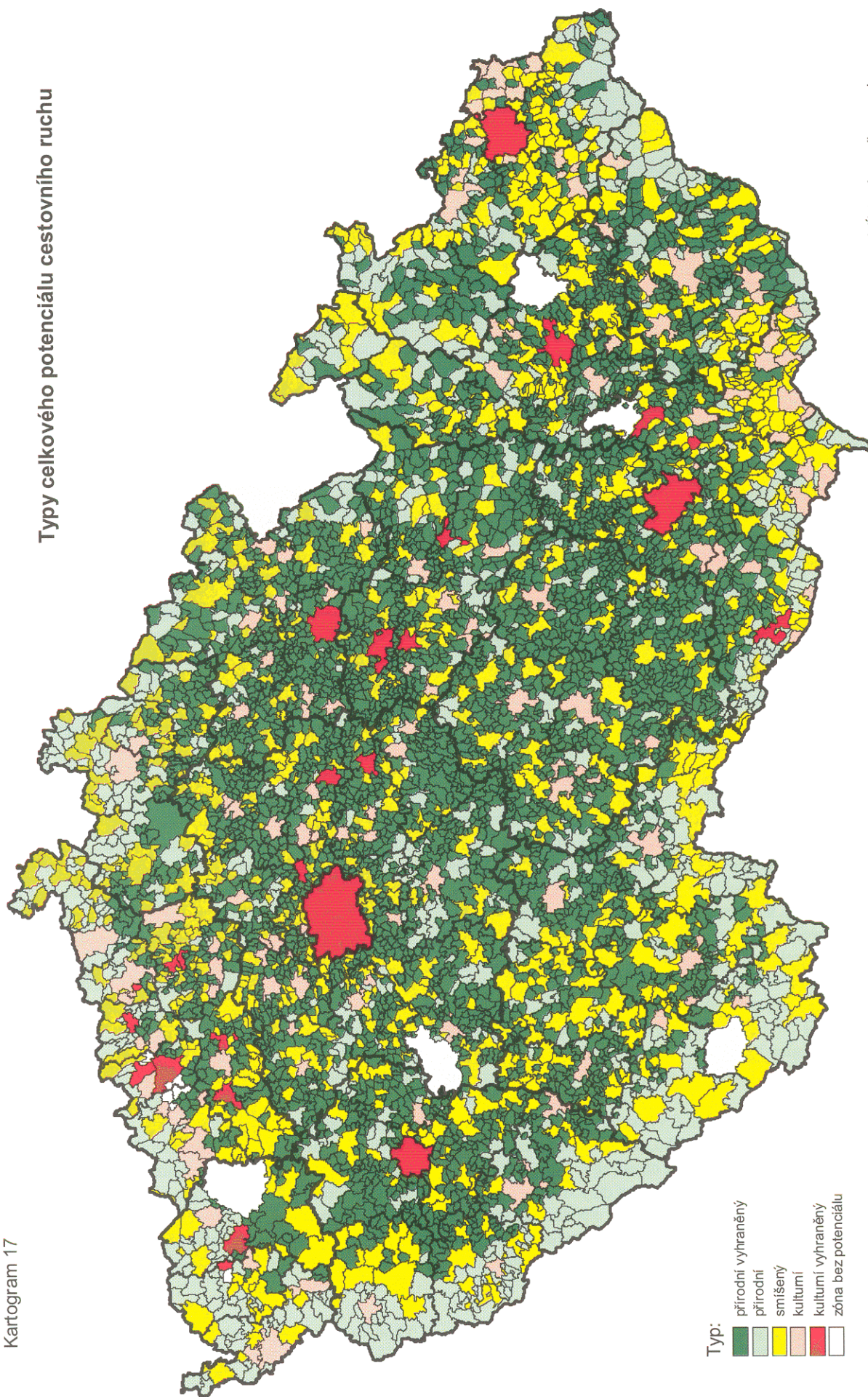
V žádném případě však nechceme tvrdit, že se nám podařilo odstranit veškeré subjektivnosti a nahodilosti v získávání a hodnocení sledovaných jevů. Je možné, že představitelé obcí, na jejichž území jsou v této práci klasifikovány podmínky cestovního ruchu určitým způsobem, budou mít odlišný názor na výběr a klasifikaci kulturních akcí, místních produktů apod. Při event. dalším upřesňování potenciálu cestovního ruchu bude jistě možno tyto věci postupně vyladovat.

Je nutné rovněž upozornit na nezbytnost prostorové generalizace při práci s daty. Lokalizační podmínky jednotlivých aktivit, subsystémů i celkového systému cestovního ruchu jsou vyhodnocovány za území obcí, což je na jedné straně velká podrobnost

Kartogram 17

Typy celkového potenciálu cestovního ruchu

Typ:
■ přírodní vymezení
■ přírodní
■ smíšený
■ kulturní
■ kulturní vymezení
■ zóna bez potenciálu

Zpracoval: Ústav územního rozvoje

z hlediska státu i regionů, ale na druhé straně je to zprůměrování krajinných i jiných charakteristik do plochy cca 12,5 km² – což je současná střední rozloha administrativního území jedné obce v ČR.

Kladné stupně lokalizačních podmínek složek cestovního ruchu

Lokalizační podmínky v rámci jednotlivých složek cestovního ruchu jsou přirozeně někde vyšší, někde nižší, někde neexistují vůbec. V posledním případě jde o jejich nulový stupeň. Pro ostatní (kladné) případy zavádíme tři stupně vhodnosti lokalizačních podmínek cestovního ruchu:

- stupeň 1 – podmínky jsou v základní úrovni, tj. potenciálově relevantní jev je v konkrétním prostoru registrovatelný,
- stupeň 2 – podmínky jsou ve zvýšené úrovni, tj. potenciálově relevantní jev vykazuje v konkrétním prostoru již zřetelný a výrazný stav,
- stupeň 3 – podmínky jsou ve vysoké úrovni, tj. potenciálově relevantní jev dosahuje v konkrétním prostoru dominantního stavu.

Pouze u některých složek (jmenovitě: vhodnost krajiny pro horolezectví, pro závažné létání, pro sportovní myslivost, pro rybolov a pro pozorování vodních ptáků) je při splnění lokalizačních podmínek rozlišen pouze jediný stupeň. Území dané obce je buď pro tyto určité aktivity cestovního ruchu vhodné, nebo vhodné není.

Rámcový popis situací pro zařazování území do kladných stupňů lokalizačních podmínek jednotlivých aktivit cestovního ruchu

Přírodní pozoruhodnosti

V krajině zařazené do stupně 1 se vyskytují jednotlivé atraktivní přírodní výtvořky (zejména skalní formace). Ve stupni 2 jsou přírodní výtvořky větší a významnější, mají širší publicitu v průvodcích i turistických mapách. Nejméně do této kategorie jsou řazeny krasové povrchové i podzemní jevy. Stupeň 3 tvoří obce, na jejichž území se nacházejí celostátně a mezinárodně proslulé přírodní výtvořky, které často tvoří jediný důvod návštěvy celé oblasti (pískovcová skalní města, kaňony, jeskyně, propasti, rezervace s naučnými chodníky apod.).

Vhodnost krajiny pro pěší a horskou turistiku

Do stupně 1 zařazujeme mírně členitou pahorkatinnou až vrchovinnou krajinu protékanou vodotečemi, se střídáním lesů se zemědělskými plochami, terén musí vykazovat určitou rozmanitost a jsou k dispozici vhodné mimosilniční trasy využitelné pěšími turisty. Krajina ve stupni 2 vykazuje větší reliéfovou členitost nebo vyšší nadmořskou výšku, přibývá podíl lesů, objevují se louky a pastviny. V některých oblastech (Třeboňsko) byla do tohoto stupně zařazena i rovinatá území díky své krajině esteticke. Stupeň 3 představuje převážně horská a podhorská krajina se souvislejšími lesy a extenzivnějším zemědělstvím s četnými turistickými stezkami, s možnostmi vyhlídek, někde s rozhlednami, a drobným (popř. rozptýleným) osídlením.

Vhodnost krajiny pro cykloturistiku

Ve stupni 1 je rovinatá až pahorkatinná krajina v zemědělských územích v oblastech bez výraznějšího ekologického po-

škození, s malým podílem lesů a kompaktními sídly, s vhodnými vedlejšími silnicemi a poľními cestami. Stupeň 2 tvoří rovinatá až pahorkatinná krajina v oblastech, kde je více lesů a vodotečí, popř. i vodních ploch. Začleňovány jsou rovněž výše položené krajiny odpovídající vrchovinám, které mají charakter rozevřených údolí a širokých hřbetů. Do stupně 3 řadíme území s větším podílem lesů, nízkou hustotou osídlení a vysokou krajinou estetickou, často i náhorní plošiny hor. Tyto atributy mohou převážit v některých krajích poměrně značnou členitost reliéfu.

Vhodnost krajiny pro sjezdové zimní sporty

Terén ve stupni 1 je částečně vhodný pro provozování sjezdových zimních sportů. Nadmořské výšky se pohybují nad 500 m. Do tohoto stupně jsou zařazeny i oblasti s nižšími nadmořskými výškami, mají-li dobré klimatické podmínky, dostatečnou sněhovou pokrývku a vhodné svažitostní poměry. Stupeň 2 představuje poměrně vhodný terén k provozování zimních sportů. Nadmořské výšky se pohybují průměrně okolo 800 m. Svažitostní i klimatické podmínky jsou vhodné pro provozování zimních sportů i pro náročnější lyžaře a snowboardisty. Stupeň 3 je území s náročnými lyžařskými terény ve výrazně členitém terénu. Nadmořské výšky se pohybují okolo 1000 m i výše. Území patří do chladných klimatických oblastí s vhodnými teplotními i srážkovými poměry a dlouhou dobou trvání sněhové pokrývky.

Vhodnost krajiny pro lyžařskou turistiku

Ve stupni 1 je terén je částečně vhodný pro provozování lyžařské turistiky. Nadmořské výšky se pohybují okolo 500 m. Do této kategorie jsou zařazeny i oblasti s nižšími nadmořskými výškami v případě dobrých klimatických podmínek, dostatečné sněhové pokrývky a dostatečné přírodní atraktivity oblasti. Do stupně 2 byl zařazen poměrně vhodný terén k provozování lyžařské turistiky, přírodně atraktivní prostředí, vhodné klimatické podmínky s dostatečnou a dlouhou trvajícím sněhovou pokrývkou. Území stupně 3 má vysoké přírodní hodnoty a atraktivity. Patří většinou do chladné klimatické oblasti s vhodnými teplotními i srážkovými poměry, s dostatečnou dobou trvání sněhové pokrývky. Jsou sem zařazovány oblasti s méně členitým povrchem, které splňují výše uvedené podmínky. Takovéto oblasti jsou využívány k lyžařské turistice plošně a jsou protkány sítí cest. Na druhé straně jsou do této skupiny zařazovány i oblasti s vysokou členitostí povrchu, které však vytvářejí možnosti souvislých hřebeničových nebo údolních cest s odpovídajícím vhodným převýšením.

Vhodnost krajiny pro rekreaci u vody

V obcích zařazených do stupně 1 jsou přírodní vodní plochy nadmístního významu. Většinou se jedná o menší plochy, nebo o větší vodní plochy, kde je k rekreaci z objektivních důvodů využitelná pouze malá část. Do stupně 2 jsou zařazeny lokality regionálního, ale částečně i nadregionálního významu. Jedná se zejména o větší vodní plochy rybníků a přehradní nádrže střední velikosti. Vesměs jsou k dispozici ubytovací kapacity a další obslužné zázemí. Stupeň 3 byl použit pro vodní plochy velkého rozsahu, zejména se jedná o velké přehradní nádrže. Jejich využití k rekreaci je celorepublikového významu a často přitahuje i zahraniční klientelu.

Vhodnost krajiny pro rekreaci typu lesy/hory

Ve stupni 1 je pahorkatinná, výjimečně i nížinná rovinatá krajina se zvýšeným podílem lesů a nejvýše průměrnou hustotou

obyvatelstva a osídlení. Do tohoto stupně jsou řazeny i některé výše položené a členitější oblasti, ale v poloze blízké velkým městským střediskům osídlení. Do stupně 2 byly zařazeny převážně oblasti v nadmořských výškách 500 – 800 m, rázem reliéfu odpovídající vrchovinám, s celostátně výrazně nadprůměrným podílem lesů, s drobným, částečně i rozptýleným osídlením a malou hustotou zalidnění. Připojeny byly i oblasti horského rázu s určitou ekologickou zátěží (Krušné hory). Stupněm 3 je typický areál horských krajin se souvislými lesy a nejlepšími možnostmi rekreačního využití, vesměs území s nadmořskou výškou nad 900 m.

Vhodnost krajiny pro venkovskou turistiku

Stupeň 1 tvoří obce se sídly vesnického charakteru v rovinaté, či mírně zvlněné zemědělské krajině, průměrně nebo podprůměrně osídlené s menším podílem lesů, vodních ploch a turisticky značených cest (většina našich rovin a pahorkatin). Do stupně 2 řadíme obce s venkovskými sídly v členitější krajině charakteru vrchovin s vyšším podílem lesů, vodních ploch a turisticky značených cest. Stupeň 3 představují venkovská sídla často rozptýleného charakteru v členité podhorské a horské krajině s vysokým podílem lesů a travních porostů, dostatek možností pro turistiku. Výjimečně i mimořádně atraktivní krajina nižších poloh (pískovcová skalní města, Lednicko-valtický areál, některé lokality jihočeských rybníčních pánví apod.).

Vhodnost krajiny pro vodní turistiku

Stupněm 1 je území obcí, které jsou situovány při vodních tocích, klasifikovaných v pramenu (4) jako vhodné pro vodní turistiku, méně využívané. Do stupně 2 byly zahrnuty obce, které jsou situovány při části řek klasifikovaných v pramenu (4) jako vhodné pro vodní turistiku, využívané. Do této skupiny byly zařazeny i obce podél souvislejších tras výletní lodní dopravy. Stupeň 3 je vyhrazen pro území ležící při březích vodácky nejpopulárnějších řek v ČR (Lužnice, Sázavy, Berounky, horní Vltava).

Vhodnost krajiny pro horolezectví

Lokalizační podmínky splňuje výskyt skal umožňujících horolezecké výstupy nebo alespoň výcvik, zejména pískovcová skalní města Českého ráje, Kokořinska, Labských pískovců apod.

Vhodnost krajiny pro závěsné létání

Lokalizační podmínkám odpovídá konfigurace terénu vhodná pro starty rogallových křidel a pro paragliding. Jedná se zejména o poměrně prudké, málo zalesněné osamělé vrchy či jiné prudké svahy spadající nikoliv do údolí, ale roviny nebo širší kotliny. V potenciálním letovém a přistávacím prostoru by neměly být větší vodní plochy, větší sídla, lesy, dálnice a silnice I. třídy, dálkové vedení VVN.

Vhodnost krajiny pro sportovní myslivost

Jde o výskyt mysliveckých revírů vydávajících turistická lovecká povolení. Na základě informace z příslušného odboru Ministerstva zemědělství vydává dnes tato povolení velké množství mysliveckých sdružení, takže je není možno evidovat. Proto byly příslušné lokalizační podmínky vyhodnoceny kladně v každé obci s výjimkou silně urbanizované a intenzivně zemědělské krajiny s minimem rozptýlené zeleně.

Vhodnost krajiny pro sportovní rybolov

Lokalizačním podmínkám odpovídá výskyt rybářských revírů se zájmem o turistické rybářské lístky. Vzhledem k tomu, že vášniví rybáři navštěvují pro úlovek i kraje jinak zcela neturistické, byly na základě dostupných rybářských map do této kategorie řazeny všechny pstruhové a mimopstruhové revíry Českého a Moravského rybářského svazu i dalších organizací a soukromých vlastníků. U krajů, kde tyto mapy nebyly k dispozici, byla vhodnost pro sportovní rybářství usuzována dle průměrného průtoku (šířky) příslušného vodního toku dle mapy.

Vhodnost krajiny pro pozorování vodních ptáků

Jde o lokality s možností sezónního pozorování ptáků při páření či hnízdění zajímavé z hlediska vzácnosti druhu či většího množství. Jedná se ve většině případů o břehové prostory velkých rybníků či vodních toků, výjimečně též některé jiné ornitologické lokality ve stepních lesních, horských i jiných oblastech.

Kulturně historické památky a soubory

Do stupně 1 jsou zařazeny obce, v nichž byly vyhlášeny vesnické památkové zóny a dále obce, jejichž solitérní kulturně památkové objekty klasifikuje pramen (6) jako 3. třídu významnosti. Ve stupni 2 se nacházejí obce s městskými památkovými zónami a obce, v nichž existují vesnické památkové rezervace. U solitérních objektů se vycházelo ze zařazení do 2. třídy významnosti v pramenu (6). Stupeň 3 tvoří městské památkové rezervace a obce, na jejichž území se nachází památka UNESCO nebo národní kulturní památka. U solitérních objektů se vycházelo ze zařazení do 1. třídy významnosti v pramenu (6).

Skanzeny a muzea

Stupeň 1 tvoří obce, v nichž existují skanzeny a muzea s regionálním a místním významem.

Do stupně 2 jsou zařazeny obce se skanzeny a muzei s nadregionálním významem. Ve stupni 3 jsou obce se skanzeny a muzei s celostátním a mezinárodním významem.

Lázeňská funkce

Stupeň 1 představují minimálně všechny obce, které jsou oficiálně klasifikovány jako lázeňské. Ve stupni 2 jsou lázeňské obce se střední kapacitou specializovaných zdravotnických zařízení a se zřetelným fyziognomickým utvářením lázeňské čtvrti. Do stupně 3 byla zařazena lázeňská města s významným postavením v léčebném procesu (více než 30 tis. pacientů za rok) a s velmi výraznou fyziognomií; jsou zároveň vysoce atraktivními cíli kulturní a společenské turistiky.

Kongresy a konference

V obcích stupně 1 se relativně často konají valné hromady a konference regionálního a místního významu. Stupeň 2 byl použit v případě, že v obcích se relativně často konají konference a kongresy celostátního a nadregionálního významu. Stupeň 3 spojuje obce s častým pořádáním nejvýznamnějších kongresů, konferencí a symposií (celostátního i mezinárodního významu).

Kulturní akce

Do stupně 1 byly zařazeny obce s meziročně pravidelným konáním kulturních akcí, slavností apod. regionálního a místního významu. Stupeň 2 tvoří obce s meziročně pravidelným konáním festivalů, slavností a jiných akcí převážně s nadregionálním a ce-

lostátním významem. Ve stupni 3 jsou obce, v nichž se konají nejvýznamnější festivaly, přehlídky, slavnosti apod. s celostátním a mezinárodním významem. Zahrnuta jsou i místa nejnavštěvovanějších letních divadelních představení.

Sportovní akce

Stupeň 1 tvoří obce, v nichž se nejméně v roční periodicitě konají sportovní závody a jiné akce regionálního a místního významu. Nebyly uvažovány (ani v následujících stupních) cesty fanoušků na pravidelné ligové zápasy fotbalových, hokejových a jiných týmů. Do stupně 2 byly zařazeny obce, v nichž sportovní akce mají větší význam a delší tradici. Ve stupni 3 se seskupily obce se sportovními závody a akcemi s celostátní a mezinárodní publicitou a s nejdelsí tradicí.

Církevní akce

Do stupně 1 byla začleněna minimálně všechna církevní poutní místa, která jsou takto speciálně vymezena v pramenech (3) a (7). Ve stupni 2 jsou církevní poutní místa vyššího významu (více poutí do roka, více poutníků). Stupeň 3 tvoří církevní poutní místa nejvyššího významu.

Veletrhy a tematické trhy

Ve stupni 1 jsou obce, v nichž se s nejméně roční periodicitou konají trhy, jarmarky a podobné akce regionálního a místního významu. Do stupně 2 jsme zařadili obce, kde trhy a jiné akce jsou více zaměřené na výstavnictví a obvykle bývají spojeny s kulturními akcemi. Stupeň 3 představují obce s nejvýznamnějšími veletrhy a výstavami, důležitými i v mezinárodním kontextu.

Místní produkty

Do stupně 1 byly zařazeny obce s nadmírně známou výrobou a prodejem řemeslných a tradičních potravinářských produktů. Stupeň 2 znamená, že v obci vyráběné produkty (keramika, víno, proutěné zboží, tradiční pečivo aj.) jsou širě známé a jejich prodej vytváří turistickou atraktivitu v regionálním měřítku. Stupeň 3 soustřeďuje obce s celostátně nejznámějšími a turisticky atraktivními produkty a příslušnou infrastrukturou (např. rázovité vinné sklepy).

Příhraniční specifika

Gradient kupní síly německé a rakouské měny oproti české měně vede k častým cestám občanů SRN a Rakouska do českého příhraničí za zábavou a za běžnými nákupy a službami. Potenciální ekonomický (daňově zprostředkovaný) přínos této turistiky se týká všech obcí v pásu do cca 10 – 15 km od státní hranice, v případě měst i dále; tyto obce představují 1. stupeň. Do stupně 2 byly zařazeny obce ležící na silnicích I. a II. třídy vedoucích k hraničním přechodům, vzdáleným cca 7 – 15 km. Podmínky pro nákupní a zábavné cesty Němců a Rakušanů jsou tu zvýšeny. Stupeň 3 zahrnuje obce přímo při silničních hraničních přechodech nebo města v těsné blízkosti přechodů.

Vyjádření diferencované významnosti dílčích složek potenciálu cestovního ruchu a stupňů jejich lokalizačních podmínek

Různé dílčí složky potenciálu cestovního ruchu nemají ve skladbě celkového potenciálu stejný význam. Některý aspekt je pro většinu turistů důležitější (např. vhodnost krajiny pro sjezdov-

vé zimní sporty, existence kulturně historických památek a souborů aj.), jiný méně důležitý (např. vhodnost krajiny pro horolezectví). Tuto skutečnost respektuje a zohledňuje váhové hodnocení pomocí bodové metody. Určitý stanovený počet bodů je přiřazen každému vykázanému kladnému stupni lokalizačních podmínek aktivity cestovního ruchu.

Váhové počty bodů byly získány metodou expertního odhadu, který individuálně provedli všichni řešitelé úkolu ÚÚR. Expertní odhad se snažil přihlídnout k obecnému významovému postavení příslušné aktivity v systému cestovního ruchu, dále k současným trendům preferujícím určité aktivity, a rámcově i k předpokládaným počtům osob zapojujícím se do cestovního ruchu s cílem provozovat příslušnou aktivitu. Výsledné bodové číslo je aritmetickým a částečně zaokrouhleným průměrem výsledků od všech řešitelů úkolu, když byla předtím vyloučena vždy nejvyšší a nejnižší hodnota vzniklého rozpětí.

Váhové počty bodů jsou uvedeny v následující tabulce:

Rozložení hodnot potenciálu cestovního ruchu

Důležitým výsledkem je zjištění, že 6237 obcí ČR z celkem 6244 (tj. 99,9 %) vykazovalo minimálně v jedné aktivitě cestovního ruchu alespoň základní kladný stupeň lokalizačních podmínek. Jestliže ze zbývajících 7 obcí patří pět mezi vojenské újezdy (Brdy, Boletice, Hradiště, Březina a Město Libavá), u nichž jde o vněsystémové vynětí z cestovního ruchu, lze pouhé dvě obce v ČR (Otvice a Strupčice, obě u Chomutova) hodnotit jako skutečně bez potenciálu cestovního ruchu.

Do zóny základního potenciálu (1 – 25 bodů), v níž zpravidla bodují jen složky přírodního subsystému cestovního ruchu, se zařadilo 1198 obcí, většinou malé vesnice v zemědělských oblastech. Zóna zvýšeného potenciálu (26 – 50 bodů) je s 2848 obcemi nejpočetnější; jejími typickými areály jsou jihozápadní Čechy, Českomoravská vrchovina a střední Morava. V zóně vysokého potenciálu (51 – 100 bodů) je celková bodová hodnota tvořena buď jedním subsystémem ve vysoké úrovni, nebo oběma ve zvýšené úrovni; patří sem 1869 obcí různého typu: menší vesnice bývají často v podhorských a vrchovinných oblastech s dominantní složkou přírodního subsystému, zatímco větší střediskové obce a města jsou rozložena prostorově kontinuálně – v nich obvykle převládá kulturní subsystém. Zóna velmi vysokého potenciálu (101 – 200 bodů) dále zvýrazňuje výše uvedené; patří k ní 300 obcí. Konečně v zóně výjimečného potenciálu (201 bodů a více) jde většinou o města s mimořádnou úrovní kulturního subsystému cestovního ruchu, doplňovanou částečně i přírodním subsystémem; zahrnuje 22 obcí (mj. Prahu, Brno, Karlovy Vary, Český Krumlov, Hradec Králové, Míkulov, Lednici aj.).

Obdobně mohou být analyzovány i oba subsystémy cestovního ruchu. Rozložení hodnot potenciálu přírodního subsystému ukazuje, že vysoká rovnoměrnost celkového potenciálu je především jeho zásluhou; v 6232 obcích (99,8 %) vykazuje nenulový stav. Geografické rozložení intenzitních zón vykazuje značnou míru souladu s přírodním členěním státu. V zóně základního potenciálu (1 – 25 bodů) je 1530 obcí převážně ležících v nížinách širšího Polabí a Pooohří a v moravských úvalech. V zóně zvýšeného potenciálu (26 – 50 bodů) je 2998 obcí, vázaných ponejvíce na typický český (méně moravský) zvlněný pahorkatinný typ krajiny. Zóna vysokého potenciálu (51 – 80 bodů) zahrnuje 1468 obcí, převážně ve vrchovinných a podhorských krajinách a zóna vel-

Subsystém	Složka cestovního ruchu	Složka potenciálu cestovního ruchu
Přírodní	cesty za přírodními pozoruhodnostmi	přírodní pozoruhodnosti
	cesty s účelem provádět pěší a horskou turistiku	vhodnost krajiny pro pěší a horskou turistiku
	cesty s účelem provádět cykloturistiku	vhodnost krajiny pro cykloturistiku
	cesty s účelem provádět sjezdové zimní sporty (lyžování, snowboarding aj.)	vhodnost krajiny pro sjezdové zimní sporty
	cesty s účelem provádět lyžařskou turistiku	vhodnost krajiny pro lyžařskou turistiku
	cesty za rekreaci u vody	vhodnost krajiny pro rekreaci u vody
	cesty za rekreaci typu lesy/hory	vhodnost krajiny pro rekreaci typu lesy/hory
	cesty s účelem rekreace na farmách a pronajatých chalupách (venkovská turistika)	vhodnost krajiny pro venkovskou turistiku
	cesty s účelem provádět vodní turistiku	vhodnost krajiny pro vodní turistiku,
	cesty s účelem provádět horolezectví	vhodnost krajiny pro horolezectví
	cesty s účelem provádět závěsné létání	vhodnost krajiny pro závěsné létání
	cesty s účelem provádět sportovní myslivost	vhodnost krajiny pro sportovní myslivost
	cesty s účelem provádět sportovní rybolov	vhodnost krajiny pro sportovní rybolov
	cesty za pozorování vodních ptáků ²	vhodnost krajiny pro pozorování vodních ptáků
Kulturní	cesty za poznáváním kulturně historických památek a souborů ³	kulturně historické památky a soubory
	cesty do skanzenů a muzeí	skanzeny a muzea
	cesty do lázeňských míst (jak se zdravotním aspektem, tak bez něho)	lázeňská funkce
	cesty na kongresy a konference	kongresy a konference
	cesty na kulturní akce	kulturní akce
	cesty na sportovní akce	sportovní akce
	cesty na církevní akce	církevní akce
	cesty na veletrhy a tematické trhy	veletrhy a tematické trhy
	cesty za nákupem místních produktů	místní produkty
	cesty občanů SRN a Rakouska za příhraničními nákupními a zábavními zařízeními v České republice ⁴	možnost příhraničních nákupních a zábavních činností (příhraniční specifika) ⁵

² Tato speciální aktivita nejlépe zastupuje v podmínkách Česka pozorování zvířat v přírodě jako složku cestovního ruchu.

³ Mezi kulturní památky zařazujeme i technické, vojenské aj. památky, stavby lidové architektury apod.

⁴ V příhraničním pásu s Polskem a Slovenskem se tento jev nevyskytuje, protože chybí zásadní podmínka – rozdíl kupní síly příslušné zahraniční měny oproti české měně.

⁵ V současnosti je existence příhraničních nákupních a zábavních zařízení vnímána většinou místních občanů negativně (přemíra nočních podniků, hluk, silná dopravní frekvence). Přínosovou složku této aktivity cestovního ruchu pro příslušné obce však nelze opomenout (zdroj daní a poplatků do rozpočtu obcí) s tím, že v budoucnu by mělo jít o kultivaci příslušných obchodních a zábavních nabídek.

mi vysokého potenciálu (81 bodů a více) má 236 obcí, převážně v horských oblastech.

Odlíšná je situace, pokud jde o potenciál kulturního subsystému cestovního ruchu. Ten je prostorově mnohem selektivnější a je vázán hlavně na města a lidnatější obce. Kladný stupeň lokalizačních podmínek alespoň v jedné příslušející aktivitě cestovního ruchu zaznamenalo jen 2098 obcí (33,6 %). Druhým rozdílem je snižování četnosti obcí směrem do vyšších intenzitních zón – u přírodního subsystému (a jeho vlivem i u celkového potenciálu) je naopak typická sinusoida Gaussova rozložení s maximem četnosti ve středních úrovních. V zóně základního potenciálu (1 – 10 bodů) je zařazeno 1154 obcí, v zóně zvýšeného potenciálu (11 – 40 bodů) 667 obcí, v zóně vysokého potenciálu (41 – 100 bodů) 222 obcí a konečně v zóně velmi vysokého potenciálu (101 bodů a více) 55 obcí.

Typy potenciálu cestovního ruchu

V potenciálovém přístupu má strukturální typologizace menší význam než při hodnocení současného stavu cestovního ruchu v regionech. Např. důležitým poznatkem Analýzy a zhodnocení úrovně řízení cestovního ruchu (zpracované Samostatným oddělením ekologie urbanizovaných prostorů a cestovního ruchu MŽP v srpnu 2001) je to, do kterého typu cestovního ruchu se zkoumané obce samy začleňují. [JB1]⁶ Potenciálový pohled musí být nutně širší – i v obcích, které by se samy zařadily jen do určitého typu (současného) cestovního ruchu, existují většinou, byť ne tak viditelně, též možnosti v jiných aktivitách cestovního ruchu, pro které má území v zásadě podmínky a předpoklady a které zatím čekají na možné uplatnění.

Nicméně i ve struktuře podílů příspěvku obou subsystémů a jednotlivých aktivit na výstavbě potenciálu cestovního ruchu lze

objevit určité charakteristické rysy a z nich odvodit typové skupiny potenciálu cestovního ruchu.

Typy potenciálu cestovního ruchu vymezujeme ve dvou úrovních:

- a) jako typy v rámci celkového potenciálu, které jsou dány podílem zastoupení přírodního a kulturního subsystému (každá obec je pouze v jediném typu),
- b) jako typy v rámci přírodního a kulturního subsystému potenciálu cestovního ruchu, které jsou dány podílem zastoupení jednotlivých složek (každá obec je v rámci obou subsystémů vždy pouze v jediném typu).

Typologizace celkového potenciálu cestovního ruchu

Typ přírodní vyhraněný

Do typu patří obce, v jejichž potenciálu cestovního ruchu mají 100% zastoupení složky přírodního subsystému. Velké zastoupení tohoto typu (4139 obcí) znovu odráží prostorovou nosnost přírodního subsystému vůči celkovému potenciálu cestovního ruchu.

Typ přírodní

V obcích příslušejících do tohoto typu soustřeďuje přírodní subsystém 80,0 až 99,9 % bodové hodnoty potenciálu cestovního ruchu (960 obcí).

Typ kulturní

V obcích tohoto typu představuje podíl kulturního subsystému na potenciálu cestovního ruchu hodnotu 60,0 až 79,9 %. I přes dvacetibodové „měkkčí“ analogické kritérium ve srovnání s předchozím typem, je prostorově podstatně slabší kulturní subsystém schopen takto zachytit jen 142 obcí.

Typ kulturní vyhraněný

Zahrnuje 30 obcí, jejichž potenciál cestovního ruchu je složen nejméně z 80,0 % z příspěvku kulturního subsystému.

Typ smíšený

Ostatní obce (967) s nenulovou hodnotou celkového potenciálu cestovního ruchu.

Následující typologizace přírodního a kulturního subsystému cestovního ruchu je shodně založena na výskytu nadpoloviční většiny (minimálně 50,1 %) bodového příspěvku jedné nebo společně více složek cestovního ruchu na potenciálové konstrukci subsystému. Tyto „aktivní“ složky jsou označeny jako typologizační. Čím má subsystém vyšší celkovou kvantitativní hodnotu, tím je pro jednotlivé složky i pro jejich logická seskupení obtížnější získat nadpoloviční většinu.

Typologizace přírodního subsystému potenciálu cestovního ruchu

Typ cykloturistiky

Typologizační složka: vhodnost pro cykloturistiku. Cykloturistika je z přírodně orientovaných aktivit cestovního ruchu nejlépe přizpůsobivá jinak méně atraktivním nížinným a mírným pahorkatinným krajinám, proto je tento typ na ně prostorově vázán.

Typ cyklo- a pěší turistiky

Typologizační složky: vhodnost pro pěší a horskou turistiku a vhodnost pro cykloturistiku. Tento typ se vyskytuje v oblastech o něco členitějších (zejména západní, jižní Čechy a Vysočina), kde přibývá celková hodnota potenciálu přírodního subsystému cestovního ruchu a též možnosti i pro pěší turistiku.

Typ cyklo-, pěší a lyžařské turistiky

Typologizační složky: vhodnost pro pěší turistiku, vhodnost pro cykloturistiku a vhodnost pro lyžařskou turistiku. Zde se již jedná o vrchovinné a podhorské oblasti vesměs ve vysoké intenzitní zóně potenciálu přírodního subsystému cestovního ruchu, proto se do nadpoloviční většiny musí spojit tři příbuzné složky.

Typ letní rekreace

Typologizační složky: vhodnost pro rekreaci u vody a vhodnost pro rekreaci typu lesy/hory. Vhodnost pro letní rekreaci bývá obvykle spojena s ostatními vhodnými přírodními podmínkami, proto do tohoto typu patří jen 24 obcí.

Typ zimní rekreace

Typologizační složky: vhodnost pro sjezdové zimní sporty a vhodnost pro rekreaci typu lesy/hory. Platí totéž jako u předchozího typu (zde 33 obcí).

Typ smíšený

Sem jsou zahrnuty všechny ostatní obce s nenulovou hodnotou potenciálu přírodního subsystému cestovního ruchu.

Typologizace kulturního subsystému potenciálu cestovního ruchu

Typ kulturně poznávací

Typologizační složky: kulturně historické památky a soubory a skanzeny a muzea. Nejrozšířenější typ, vyskytuje se především u menších obcí, kde příslušná zařízení dominantně reprezentují kulturní subsystém.

Typ kulturních a sportovních akcí

Typologizační složky: kulturní akce a sportovní akce. Rovněž značně četný typ.

Typ lázeňský a společenský

Typologizační složky: lázeňská funkce, kulturní akce a sportovní akce. Zde existuje logická mez v četnosti lázeňských obcí; existující lázeňské obce se však do typu zařazují téměř všechny.

Typ církevní

Typologizační složka: církevní akce. Obce tohoto typu bývají dosti specifické.

Typ místních produktů

Typologizační složka: místní produkty. Charakteristické je zejména seskupení obcí tohoto typu na jižní Moravě (víno). Ovšem opět nejde o všechny vinařské obce, jen o menší, kde jiné složky kulturního subsystému nejsou silněji zastoupeny.

Typ příhraničních specifík

Typologizační složka: příhraniční specifika. Vzhledem k plošné konstrukci lokalizačních podmínek v tomto aspektu se často

jedná o malé příhraniční obce, kde příhraniční specifika mají dominantní postavení.

Typ smíšený

Ostatní obce s nenulovou hodnotou potenciálu kulturního subsystému cestovního ruchu.

Praktická využitelnost hodnocení potenciálu cestovního ruchu

Výsledky hodnotového a typologického hodnocení potenciálu cestovního ruchu obcí mohou být využity ve veřejné správě, v marketingu cestovního ruchu a v územním plánování. Zejména v institucích veřejné správy v oboru cestovního ruchu na celostátní a regionální úrovni, kde jde o koncepční řízení rozvoje cestovního ruchu, existuje značný prostor pro využití materiálu, který tím, že poskytuje přehled o územně diferencovaných „spontánních“ rozvojových podmínkách cestovního ruchu, by se mohl stát jedním z podkladů pro vyvážené směřování jeho rozvoje.

Obcím a mikroregionům může širě prostorově provázaný potenciál cestovního ruchu pomáhat zejména v tom, aby zřetelněji viděly podmínky a rozvojové možnosti cestovního ruchu na svém území v širších prostorových i věcných souvislostech.

Institucím marketingu a podpory rozvoje cestovního ruchu mohou výsledky svým dílem přispívat k účelné diferenciaci a specializaci marketingové, propagační a podporující činnosti cestovního ruchu v jednotlivých regionech na směry co nejlépe odpovídající zdejšími rozvojovým podmínkám.

V dalším období by bylo účelné, aby byla průběžně doplňována a aktualizována informační báze potenciálu cestovního ruchu. Velmi naléhavým požadavkem je rozšíření spektra údajů šetřených v rámci oboru cestovního ruchu Českým statistickým úřadem.

Detailní materiály výstupu úkolu ÚÚR, včetně databáze obcí, jsou k dispozici případným zájemcům v Ústavu územního rozvoje v Brně.

RNDr. Jan Bína
ÚÚR

- 1) Naše hlavní lázně jsou navštěvovány mnohem větším počtem turistů a účastníků zde pořádaných kulturních a jiných akcí, než činí počet pacientů, kteří se tu léčí. Např. v Karlových Varech se v roce 2000 léčilo 54 913 pacientů (Práva, 24. 10. 2001), zatímco počet turistických návštěvníků je magistrátem města odhadován na půldruhého miliónu ročně. Pouze u malých a turisticky málo známých lázní lze naopak předpokládat více pacientů než turistických návštěvníků.
- 2) Tato speciální aktivita nejlépe zastupuje v podmínkách Česka pozorování zvířat v přírodě jako složku cestovního ruchu.
- 3) Mezi kulturní památky zařazujeme i technické, vojenské aj. památky, stavby lidové architektury apod.
- 4) V příhraničním pásu s Polskem a Slovenskem se tento jev nevyskytuje, protože chybí zásadní podmínka – rozdíl kupní síly příslušné zahraniční měny oproti české měně.
- 5) V současnosti je existence příhraničních nákupních a zábavních zařízení vnímána většími místními občany negativně (přeměra nočních podniků, hluk, silná dopravní frekvence). Přínosovou složku této aktivity cestovního ruchu pro příslušné obce však nelze opomenout (zdroj daní a poplatků do rozpočtu obcí) s tím, že v budoucnu by mělo jít o kultivaci příslušných obchodních a zábavních nabídek.
- 6) Na výběr měly obce tyto typy: lázeňský, přírodní, u vodních ploch, venkovský, kulturně poznávací, historický, zimních sportů, náboženský, rekreační, příhraniční a atrakční.
[JB1]

Literatura:

1. 1234 míst ke koupání v ČR, Fragment, 2001.
2. Bína, J. a kol.: Hodnocení potenciálu cestovního ruchu na území ČR. Textová zpráva, kartogramy, databáze obcí. Úkol B.–II.2, Ústav územního rozvoje, 2001.
3. Boháč, Z.: Poutní místa v Čechách, Debora, 1995.
4. Česká republika Atlas pro volný čas. Čedok a Kartografie Praha, 2001.
5. Demek, J. a kol.: Zeměpisný lexikon ČSR. Hory a nížiny. Academia, 1987.
6. Kulturně historický potenciál České republiky pro cestovní ruch. Úkol řešený ve spolupráci s pracovníky Státních památkových ústavů. Ústav územního rozvoje, 2000.
7. Odehnal, F.: Poutní místa Moravy a Slezska, Debora, 1995.
8. Quitt, E.: Klimatické oblasti ČSR. Geografický ústav ČSAV, 1970.
9. Rubín, J.: Turistické zajímavosti ČSR – Geologie. STN, 1959.
10. Statistická ročenka České republiky 2000. ČSÚ a Scientia, 2000.
11. Svatoň, J.: Kulturní instituce zprostředkovávající kulturní hodnoty veřejnosti v oblasti památkové péče, muzeí a galerií, 2000.
12. Turistické mapy a průvodce.
13. Vyplněné dotazníky od okresních úřadů.
14. www.ceskapohoda.cz